

MALNOMS DE DELINQUENTS. UN EXEMPLE DE TREBALL SOBRE EL "BOLETÍN OFICIAL DE LA PROVINCIA" (GIRONA, 1844)

Narcís FIGUERAS CAPDEVILA

Roser PUIG TÀRRECH

Els individus perseguits per la justícia són un dels col·lectius on els sobrenoms són més freqüents i, a la vegada, en queda constància documental¹. En el segle XIX, a més dels delinqüents que havien atemptat contra la propietat (robatoris, incendis,...) i les persones (insults, baralles, assassinats, violacions,...), trobem els perseguits per pertànyer a les partides carlines².

Per a una major eficàcia en la difusió de proclames i providències judicials de recerca dels perseguits per la justícia, al nom, cognom i lloc de residència, s'afegia l'àlies, tant o més important que el nom propi, que de vegades s'ignora. Els fons judicials serien la base per iniciar una recerca de la tipologia dels sobrenoms, però són pocs els arxius que s'han conservat a les nostres comarques. Una possibilitat paral·lela ens l'ofereixen les circulars publicades al *Butlletí Oficial de la Província*, font que presentarem.

Com a exemple de la informació que ens forneix, hem buidat un any complet, el 1844, de la demarcació de Girona³. En apèndix relacionem els sobrenoms localitzats després de la població d'origen (en ordre alfabètic). L'àmbit territorial va més enllà de l'àrea que circumscriu el dit butlletí, ja que sovint s'inserien providències de jutjats d'arreu de Catalunya⁴. Una de les dificultats d'anàlisi és intrínseca al document imprès, les possibles errades tipogràfiques, a més dels problemes ortogràfics. Així, per exemple, un mateix nom el podem trobar amb diverses grafies: "Biel-Viel" o "Campmany-Capmany-Campany". Cal fer notar que la llengua emprada és sempre la castellana, però els sobrenoms no apareixen traduïts, sinó transcrits de la fonètica catalana directament.

Un treball fet amb deteniment ens pot aportar a més del nom i cognoms, el lloc de residència (i/o naixement), el delictes comès, i, en alguns casos, l'ofici i la descripció física.

El renom pot haver estat adquirit al llarg de la vida delictiva o bé provenir de l'origen familiar. Es tracta de sobrenoms semblants a d'altres que s'han recollit en inventaris de noms de cases, motius, malnoms, etc., de diverses poblacions. Pel que fa a la resta dels motius o àlies ens movem sempre en el terreny relliscós de la conjectura. Amb tot, d'acord amb els estudis ja realitzats, hom pot establir una classificació orientativa⁵.

Els sobrenoms o renoms sovint tenen a veure amb renoms col·lectius i noms de casa, encara que resulta difícil dilucidar-ho. En altres casos es tracta de malnoms o motius ocasionals, generats per un fet anecdòtic recent o remot.

En el cas que ens ocupa apareix una profusió de renoms compostos, en els quals sol constar una al·lusió al lloc o a la família, a més de la condició del portador (xic, petit, hereu...). Vegem-ne alguns exemples: el Petit de Cal Mas, en Masbofill de Pals, el Xic Ferratger, l'Hereu Taralla, el Petit d'en Satlla, el Cabaler de la Nasa, en Tomaret de la Faja, en Cili de la Quera, el Xic del Muntanyès, el Pubill del Torredà, l'Hereu del Carrobé,...

Un segon grup, també molt nombrós, el configuren els renoms formats per deformacions de noms personals: Biel, Xico Albert, Janot, Marió, Estevenet, Peret o Peretó, Cili (=Cecili), Calau (=Nicolau),... Uns pocs deriven del propi prenom: "Biel", Gabriel; "Janot", Joan; "Peretó", Pere; "Maneló", Manel (En aquests casos hem escrit el malnom en majúscula a l'apèndix). Altres són noms de persona usats com a sobrenoms (la relació amb els noms dels pares o de la casa sembla evident): Felip, Gil, Llambert, Prim, Floro...

En una proporció força més exigua trobem els sobrenoms referits a aspectes personals (sempre amb la reserva que es tracti de motius originats en el portador a qui ens referim o a qui és aplicat en el document o si prové de la família o casa). Hi ha topònims: Llers, Vallfogona, Campmany, ... Oficis i dedicacions o condicions: Carboner, Marxant, Sabater o Sabateret, Serraller, Peixater, Rajoler, Minaire, Senyoret, Rector, Hereu, Casat, Cabaler,... Hi ha aspectes personals d'ordre físic: Coix, Xic, Xiquet, Sec, Aixafat, Llarg, Esquerrer, "Surdo", Sucat, Pelat, Ros, ... També d'ordre psicològic o de tarannà: "Catxassa", Tou, Eixerit, Guit, Danya, ... Són potser destacables alguns sobrenoms que podrien ser més anecdòtics: en Botella, en Botifarra, en Colles, en Botabous, en Sincors (cinc hores), en Cigarro,... Hi apareixen també animals (Mono, Mona, Conill, Rap, Anguila, Guineu,...) i plantes (Cirera, Flor, Viola, Carabassa,...).

En general són catalans, però també hi ha mots d'aspecte més acastellanat: Madronillo, Surdo, Hermano, Ladraño, Mocito, Monillo,... Tot i que molts són ben corrents en el català popular. En trobem algun d'origen gitano, com Catoi i Bordoi.

Resten, és inevitable, uns quants sobrenoms més o menys inexplicables, o de més difícil atribució: en Solapo (masculinització de solapa?), en Polai (masculinització de polaina?), en Metantes (francès?), en Pidu, en Chimdrelva, en Monflí (francès?).

Cal constatar, finalment, que el fet que es tracti de delinqüents perseguits no altera especialment el conjunt: es tracta de sobrenoms o malnoms usuals, de vegades un individu en té més d'un, etc.

En definitiva es tracta d'una font útil per a l'estudi de la malnomenació, ja que ha deixat constància escrita d'aquests elements del llenguatge popular, atesa la necessitat de difondre la recerca de delinqüents. Planteja, això sí, idèntics problemes d'estudi que altres fonts (orals o escrites), l'atribució d'origen o causalitat es fa impracticable tot sovint, sense excloure, com dèiem al principi, les errades de tot ordre que

poden haver-se introduït al document. La nostra aportació vol ser únicament indicativa d'aquesta font documental.

NOTES

1. Altres grups que han deixat testimonis escrits dels malnoms són els orfes internats en hospicis. Vegeu l'article de J.M. Grau - R. Puig, "Els sobrenoms a l'hospici de Girona", a *Revista de Girona*, 135 (1989): 55-60.
2. La bibliografia sobre el carlisme ens aporta gran quantitat d'apel·latius dels capitosts i els seus seguidors. Vegeu els llibres de J.C. Gelabertó, *Revolució liberal i guerra civil a la Marina de la Selva*, Mataró, 1991; i N. Puigdevall, *Els trabucaires (1840-46)*, Girona, 1992.
3. Hem consultat un volum enquadernat conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners. La majoria d'arxius comarcals disposen de col·leccions del BOP. Les Diputacions també custodien les sèries.
4. També apareixen alguns fugitius de la Catalunya Nord i del País Valencià.
5. Hem consultat Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona; Francesc de B. Moll, *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, Mallorca, 1987; Enric Moreu-Rey, *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*, Barcelona, 1981; i del mateix autor, *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Barcelona, 1991.

APÈNDIX

POBLACIÓ: RENOMS

Àger: bordoy
Agullana: calset
L'Albiol: parentu
Alcarràs: metantes
Alforja: soy
Almoster: carrasela
Arànser: cili de la quera
Arbeca: marxant, guit
Ascó: barraca
Balaguer: net
Banyoles: monflí
Barcelona: peixater, anguila, sabater,
Bialó
Berga: ribes
La Bisbal d'Empordà: tou, bonjoan
Les Borges Blanques: fill menor de serventa, nec, hermano, senyoret
Borrassà: flor, xico albert, carboner, janot

Caçà de la Selva: vetes, viola
Caldes de Montbui: baba, xic del Manaló, guindoia, xub, sec minaire, roda, Felip de la sol, sec del sala, hereu taralla, rina, xic farratger, primo
Calella: botifarra
Cambrils: bartoló
Camprodon: rector de la Bàrbara, xicu Silvestre
Cardona: graparol
Castelló d'Empúries: llambert, catxassa
Castelló de Farfanya: eixerit
Castellterçol: rap, sincores
Cervera: serraller
Corbins: sucat
Cornudella: collas, po
Cruïlles: andal
Cubells: catxo
Duesaigües: Estevenet
Eroles: ros
L'Escala: bailarina

L'Espuga de Francolí: ladranyo
Figueres: pujades, banasta, àgata,
moro, verges, tapona, mocito
Foixà: bernat
Garcia: feudi, floro
Gerri de la Sal: manyanet, chepo del
ciego
Girona: calau, cirera, pellac
Golmés: mona
Gratallops: tora
Igualada: xic del xamollo, barral
Joanetes: planademunt, camps
Lledó: vallfogona, rei
Lleida: del nunci, peret, janola, pelat,
carabassa
Llers: el senyor de Llers, xullet, camp-
many
Lloberola: Peretó Lloret de Mar: passet
Maçanet de Cabrenys: felissa
Maldà: gravat
Malgrat de Mar: botella
Mataró: manquet
Mieres: Biel cagenuc, cagamont, caga
un cuc
Montblanc: bacalanias, riero
Mont-roig del Camp: pidu, soc
Morellàs: gil
Navata: rajoler, coy
Olot: pernau
Oroners: milimanco
Ordis: carlina, tambor, masbofill de
pals
Palau-sator: petit d'en Bou
La Palma d'Ebre: brossa, maciano,
esquerer
Parlavà: pep
Peralada: claver
Porrera: xafat, ximdrelva, coix
Prat de Llobregat: gran
Reus: catoy
Riba-roja d'Ebre: surdo, madronillo
Ripoll: ragàs
Riudoms: cabreres
Rojals: monillo
Salàs: xic del muntanyès
Sallent: mesuró

Santa Linya: hereu de carrobé
Sant Boi de Llobregat: Pere del despat-
xa, nol
Sant Llorenç de Cerdans: botabous,
Tomaret de la faja, llers
Sant Llorenç de Morunys: sec del jor-
dana, pubill del torredà
Sant Martí de Maldà: danya, casat,
groc, coix
La Secuita: cabret
Setcases: Janot
Solsona: poms
Sort: simonet
Taradell: andreu de ca l'etern, patxota
Tartareu: patuet de la nasa, cabaler de
la nasa
Terrassa: bastaret
Tivissa: ramonet
Tornabous: gravat
Torre de l'Espanyol: de la martina
Torroella de Montgrí: titet
Tossa de Mar: tiburci
Ulldemolins: bou
Vallcanera: marió
Valldan: guineu
Valls: cigarro
Vallsabollera: polay
Verdú: pilot
Vic: petit de cal Mas
Vilajuïga: petit d'en satlla
Vilanova i la Geltrú: de la hospitalera,
mono, conill
Vilassar de Mar: llarg
El Vilert: Prim xiquet de la marieta
Vinebre: quicelis